

Fenologisia tietoaaineistoja on käytetty muun muassa lintujen muuttoaikojen tarkasteluun.

TOTANUS PUGNAX.

Brushano.
hona.

MAGNUS VON WRIGHT, 1829 / CCO 1.0

Fenologisen kansalaistieteen monisatavuotinen jatkumo

TEKSTI SAMULI HELAMA
ERIKOISTUTKIJA, LUONNONVARAKESKUS

Eri ilmiöiden päivämääriä on maassamme kirjattu muistiin jo viidellä vuosisadalla. Toiminta voi kuitenkin olla tällä haavaa lähellä käännekohtaa.

Pääskysestä ei päivääkään, toteaa vanha suomalainen loru. Vuodenaikojen voimakas vaihtelu tekee meistä kaikista Suomessa oman elinpiirimme fenologeja, vuodenaikaan sidottujen luonnontapahtumien seuraajia.

Fenologia kansalaistieteenä

Fenologian tutkimus tarkastelee vuodenaikaan sidottujen luonnonilmiöiden muutoksia. Klassisia esimerkkejä ovat koivun hiirenkorvat, lintujen tulo- ja paluumuutot, sekä vesistöjen jäätymiset ja sulamiset. Tällöin tarkastelun kohteena ovat toisin sanoen luonnon tapahtumien alkaminen tai päättyminen kunakin vuonna. Vuodenaikojen muutokset ovat Suomessa osa elämäämme ja kutsuvat luonnosta kiinnostunutta tarkkailijaa havainnointiin lähes huomaamatta. Fenologia onkin kansalaistiedettä (citizen science) parhaasta päästä. Fenologiset havainnot ja niiden muodostamat tietoaaineistot ovat erityisen tärkeitä tarkastellessamme luonnossa viime aikoina tapahtuneita muutoksia, luonnon omia vuodenaikaisrytmejä ja lajien välisten rytmien tasapainotiloja. Ilman pitkäaikahavainnointia nykymuutosten luonnehdinta olisi kuitenkin varsin hankalaa vailla pohjatietoa siitä, missä määrin parasta aikaa tapahtuvat ilmiöt mahdollisesti

poikkeavat totutuista. Tässä suhteessa Suomi on toiminut fenologisen kansalaistieteen mallimaana, jolla on erityisen pitkä historia fenologisten havaintojen tallentamisessa. Toisaalta tutkimuksen tulevaisuutta ei turvaa muu kuin havainnointiin katkeamaton jatkumo yhä uusien kansalaistieteilijöiden toimesta. Menneitä, nykyisiä ja tulevia muutoksia ei luonnossa voida erottaa toinen toisistaan.

Fenologian historiasta nykyhetkeen

Varhaisimmat fenologiset havainnot Suomessa liittyvät Tornionjoen jäiden lähtöön, joita tiedetään kirjatus ylös vuodesta 1693. Systemaattisemman, sekä eliökuntaa koskevan havainnointin aloitti lääketieteen professori Johan Leche, joka merkitsi huhtikuun 19. päivänä 1749 västäräkin saapumisen Turkuun. Haarapääsky saapui 11. toukokuuta, ja tervapääsky pian saman kuun 15. päivänä (nykykalenterin päivämääriksi muunnettuna). Kasvien havainnointin Leche aloitti seuraavana vuonna. Carl von Linné oli aikansa suuria luonnontieteilijöitä ja primus motor myös fenologisen tutkimuksen taholla, vaikuttan myös Lechen toimintaan. Linnén kaukonäköinen ajatus fenologisten havaintoverkoston luomisesta ja ylläpitämisestä toteutuikin toden teolla vain Suomessa. Lechen sekä talousopin professori Pehr Kalmin jalanjäljissä fenologisia havaintoja suoritettiin tulevana vuosikymmeninä eri osissa maata sekä myöhemmin etenkin Suomen Tiedeseuran toimiessa kokoonpaneavana instituutiona. Läpi vuosisatojen toiminta on pohjannut nimenomaisesti kansalaistieteilijöiden aktiivisuuteen, jota ilman havaintoja ei yksinkertaisesti olisi olemassa.